

„My“ a „oni“ – postoje slovenskej spoločnosti k novodobým migrantom a migráciám

Silvia Letavajová

Úvod

Téma migrantov a migrácií a ich reflexia je priamo spojená so samotným pojmom cudzinec. V tradičnej kultúre sa slovo „cudzinec“, ako i atribút „cudzí“ najčastejšie viazal s príslušnosťou jednotlivca k odlišnej skupine. Táto odlišnosť bola definovaná predovšetkým etnickou, náboženskou, sociálnou, kultúrnou, jazykovou alebo priestorovou inakosťou a vzdialenosťou. Osoba, ktorá z týchto priestorov pochádzala, bola označovaná ako „iná“, „cudzia“, „cudziar“, „cudzozemec“, „cudzinec“. Prívlastok „nás“ sa v konkrétnych lokálnych spoločenstvách prirodzene spájal s priestorovým označením „blízky“, „doma“, „u nás“, „vo vnútri“, „rovnaký“, „podobný“.

Cudzinci boli veľmi rýchlo rozoznávaní. Líšili sa jazykom, nárečovými prejavmi, spôsobom správania sa, pozdravom, sviatkovanim, náboženskými prejavmi, ale aj odevom, či prípravou jedál. Domáce obyvateľstvo si voči nim vytvorilo špecifické vzory správania sa, ktoré na jednej strane odrážali mieru skupinovej dištancie a odmietnutia, boli prejavom obáv voči inakosti a snáh držať a zachovať si vlastné kultúrne špecifiká, na strane druhej odzrkadľovali aj mieru akceptácie a vôľu prijímať inakosť.

Protipóly „nás“ – „cudzí“ vyjadrovali teda priestorovú ako aj sociálnu a kultúrnu dištančiu. Tradičné chápanie pojmu „cudzinec“ bolo v porovnaní so súčasným vnímaním zeme-pisných vzdialeností iné. Nízka miera migrácie obyvateľstva, izolovanosť, neznalosť vzdialenejších priestorov, nedostatok dispozičných dopravných prostriedkov, ako aj ďalšie faktory spôsobovali, že aj lokality priestorovo pomerne blízke, napríklad iná časť obce, susedná obec, iný chotár, župa a ich odlišnosť, boli považované za „cudzie“ a ich obyvatelia za „cudzích“. Aj napriek tomu, že v súčasnosti sa chápanie geografickej vzdialenosti a reálneho či virtuálneho priestoru mení a rozširuje a mení sa aj definovanie pojmu cudzinec, v postojoch domácich voči cudzincom nachádzame podobné princípy.

Cieľom kapitoly je objasniť, akým spôsobom je novodobá migrácia komunikovaná vo verejnom diskurze, ako je táto téma využívaná a aká dôležitosť je jej na Slovensku pripisovaná, akú stopu vo verejnej mienke zanechala najmä migračná kríza, ktorá sa odohrala v rokoch 2015–2016.

Migranti a migrácie na Slovensku

Slovenská legislatíva dnes označuje za cudzinca každého, kto nie je štátnym občanom Slovenskej republiky (Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov). Tento pojem sa tak spája primárne s príslušnosťou jednotlivca k iným politicko-právnym útvarom. V praxi sa termín prelína s pojmom migrant a migrácia. Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) označuje migráciou pohyb osôb v geografickom a sociálnom priestore, ktorý je spojený s prechodnou alebo trvalou zmenou miesta pobytu. Pri vysvetľovaní samotného pojmu migrant sa organizácia opiera o definíciu OSN a migrantmi nazýva osoby, ktoré z akýchkoľvek dôvodov zmenili krajinu svojho trvalého, resp. obvyklého pobytu a zo svojej domovskej krajiny sa presťahovala do inej krajiny minimálne na obdobie troch mesiacov.¹ Za migrantov sú

označované nielen osoby s odlišným štátnym občianstvom, ale i občania daného štátu, ktorí boli cudzincami v minulosti alebo sú potomkami cudzincov.

Slovensko radíme skôr medzi tradičné vstáhovalecké krajiny a v porovnaní v ostatnými krajinami EÚ je počet cudzincov na jeho území nízky. Nárast cudzincov zaznamenávame najmä od vstupu Slovenska do EÚ v roku 2004. V tomto roku tvoril podiel cudzincov na celkový počet obyvateľstva krajiny 0,41 %, čo predstavovalo 22 108 osôb. Koncom roku 2018 sa na Slovensku nachádzalo 2,22 % cudzincov s legálnym pobytom – čiže 121 264 (z toho 46,1 % z krajín EÚ a EFTA a 53,9 % z tretích krajín). Z hľadiska krajiny pôvodu sa na Slovensku dnes nachádza najviac cudzincov z Ukrajiny, Srbska, Českej republiky, Maďarska, Rumunska, Poľska, Ruska, Nemecka, Vietnamu a Talianska. Medzi týmito osobami prevládajú muži (64,4 %) a osoby v produktívnom veku nad 20 rokov (89,4 %).²

Osobitnou skupinou sú utečenci. Podľa Ženevského dohovoru z roku 1951 je utečencom osoba, ktorá má opodstatnené obavy z prenasledovania z rasového, etnického, náboženského a politického dôvodu alebo pre príslušnosť k určitej sociálnej skupine a z týchto dôvodov sa nemôže alebo nechce vrátiť do krajiny svojho pôvodu. V slovenskom právnom poriadku sa osoba, ktorej bola poskytnutá medzinárodná ochrana vo forme azylu, nazýva azylantom a osoba, ktorá o azyl požiadala, žiadateľom o azyl. Od roku 1993 do roku 2019 požiadalo na Slovensku o azyl celkovo 58 906 osôb, a to vrátane udelených azylov pre 149 asýrskych kresťanov z Iraku, ktorí prišli na Slovensko v decembri roku 2015.³ Počet udelených azylov je veľmi nízky, za celé spomenuté obdobie ho získalo len 856 osôb a 267 z nich bolo udelené aj štátne občianstvo.⁴

Migračná kríza

Verejnú mienku a postoje európskeho obyvateľstva k inakosti, k cudzincom a migrantom do veľkej miery ovplyvnili migračné toky smerujúce do Európy v rokoch 2015 a 2016. Táto situácia je v médiách, ale i politických a verejných diskusiách často označovaná ako európska „migračná“ alebo „utečenecká“ kríza. Termín sa používa najmä v spojitosti s tragickými udalosťami, ktoré sa odohrali počas roka 2015, kedy sa stovky migrantov po svojej ceste do európskych štátov utopili v Stredozemnom mori. Podľa údajov zomrelo už v roku 2014 na námorných cestách viac ako 3 409 ľudí a v roku 2015 3 771 ľudí.⁵

Hlavným dôvodom pohybov dotknutého obyvateľstva bola občianska vojna, vojnové konflikty, politická nestabilita a represívny politický systém, či ekonomické pohnutky. Títo migranti najčastejšie pochádzali z krajín blízkeho východu (Sýria, Irak), Afriky (Eritrea, Somálsko, Sudán, Nigéria), juhozápadnej Ázie (Afganistan, Pakistan, Bangladéš) a západného Balkánu (Kosovo, Srbsko, Albánsko).

Aj napriek tomu, že nie všetci migranti sa rozhodli požiadať o azyl, štáty EÚ zaznamenali v tomto období rekordné počty žiadateľov o azyl. Podľa údajov Eurostatu⁶ v nich bolo v roku 2014 zaregistrovaných 625 960 žiadostí o azyl, v roku 2015 až 1 322 845 žiadostí a v roku 2016 celkovo 1 260 910 žiadostí. Okrem mužov, ktorých podiel v roku 2015 bol 72 %, prichádzali aj ženy, celé rodiny a často aj samotné deti bez sprievodu. Podiel osôb vo veku do 18 rokov sa v roku 2015 vyšplhal na 29 % a v roku 2016 až na 32 %. Najviac žiadostí spomedzi európskych štátov prijalo Nemecko (476 510 v roku 2015 a 745 155 v roku 2016), Maďarsko (177 135 v roku 2015 a 29 430 v roku 2016) a Švédsko (162 450 v roku 2015 a 28 790 v roku 2016).

Slovenska sa priamy a reálny príchod migrantov dotkol len v minimálnej miere. V čase migračnej krízy (2015–2016) bol počet žiadostí o azyl dokonca výrazne nižší ako za predchádzajúce roky.

Tabuľka č. 1: Počet žiadostí o azyl v SR.⁷

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Počet žiadostí o udelenie azylu	822	541	491	732	441	331	330	146	166	178	108
Počet udelených azylův	14	15	12	32	15	14	8	167	29	5	3

Oproti susednej Českej republike, ktorá prijala v roku 2015 celkovo 1 515 žiadostí, čiže asi 14 žiadostí na 100 000 obyvateľov, zaevidovalo Slovensko na rovnaký počet obyvateľov len 6 žiadostí o azyl.⁸ Slovensko sa vyznačuje jednou z najprísnejších utečeneckých politík a celkový počet cudzincov a utečencov je veľmi nízky.

Verejná mienka

Postoj slovenskej verejnosti voči cudzincom a migrantom je dlhodobo negatívny. Viaceré výskumy v tejto súvislosti naznačujú, že spoločnosť je voči inakosti uzavretá, nepriateľská a xenofóbna a migráciu považuje za problém. Ich postoj ovplyvňuje existencia viacerých mýtov a fám, nekorešpondujúcich so skutočnosťou. Mylne sa domnievajú, že počet cudzincov na Slovensku je vysoký, cudzinci sú ekonomickou príťažou, berú domácomu obyvateľstvu prácu, rozširujú nebezpečné choroby a zvyšujú kriminalitu. Slováci tiež nerozlišujú medzi samotnými pojmami migrant a utečenec.⁹

Podľa výskumov agentúry Polis Slovakia, uskutočnených v júli 2015, vnímali obyvatelia Slovenska „problém s migrantmi“ ako druhý najzávažnejší problém (39,7 % respondentov), hneď za nezamestnanosťou (43,1 %) a pred zdravotníctvom, nízkymi dôchodkami a mzdami. O dva mesiace neskôr boli vo výskume Európskeho analytického centra utečenci označení dokonca za najzávažnejší spoločenský problém (37 % respondentov).¹⁰ Zisťovanie verejnej mienky občanov štátov EÚ voči migrantom z roku 2016¹¹ ukázalo, že až u 84 % Slovákov sa imigrácia z krajín mimo EÚ spája s negatívnymi pocitmi. Mnohí z nich odmietajú imigrantov aj vo svojej tesnej blízkosti. Imigranta ako kolegu v práci by úplne odmietlo 26 % respondentov, ako suseda 34 %, ako člena rodiny 38 % a ako lekára 39 % respondentov.¹² S tým, že imigranti majú pozitívny vplyv na ekonomiku krajiny nesúhlasilo až 59 % opýtaných.¹³

Pokiaľ ide o samotných utečencov, približne 60 % Slovákov nesúhlasilo, aby sa utečencom pomáhalo.¹⁴ Výskumy realizované na národnej úrovni v tejto súvislosti upresňujú, že domáce obyvateľstvo sa obáva utečencov najmä preto, že zvyšujú kriminalitu, nebudú sa chcieť prispôbiť nášmu spôsobu života, z dôvodu narastajúceho nebezpečenstva útokov islamskými extrémistami a preto, že stoja štát veľa financií.¹⁵

Zhoršenie situácie v posledných rokoch zaznamenávajú aj samotní cudzinci a migranti na Slovensku. Vo výpovediach migrantov alebo vyjadreniach zástupcov organizácií, ktoré pracujú s migrantmi sa objavujú reflexie xenofóbneho, nenávisťného alebo násilného správania domáceho obyvateľstva voči týmto skupinám. Situáciu v období utečeneckej krízy a po nej označujú migranti za zhoršenú alebo dokonca „horúcu“.¹⁶

Presnejšie zistenia k tejto téme prinášajú aj terénne výskumy, konané v konkrétnych slovenských lokalitách. Jeden z nich¹⁷ sme uskutočnili už na prelome tisícročí na vzorke takmer 200 respondentov z Bratislavy, Prievidze, Moravského Lieskového (pohraničná oblasť zasiahnutá nelegálnou migráciou utečencov a prevádzacstvom) a Brezovej pod Bradlom (miesto utečeneckého tábora). Výskum sa uskutočnil v období pred utečeneckou krízou, v tomto

čase však vrcholila utečenecká situácia v Afganistane a Afgánci patrili aj u nás k najpočetnejším žiadateľom o azyl. Zistenia z výskumu ukázali, že miera tolerancie voči utečencom na našom území priamo závisí od stupňa informovanosti obyvateľstva a od možnosti priameho kontaktu s utečencami. Dezinformovanosť a nepriamy kontakt naopak produkovali predsudky a negatívne postoje voči tejto skupine obyvateľstva. Mnoho respondentov sa domnievalo, že utečenci prichádzajú do krajiny z čisto ekonomických dôvodov. Najvýznamnejším faktorom, ktorý podmienoval postoje voči utečencom, bol strach z ohrozenia materiálneho zabezpečenia domáceho obyvateľstva (obsadzovanie pracovných miest na úkor domáceho obyvateľstva, znižovanie ekonomickej úrovne). Viac informovaní o problematike, tolerantnejší a v pomoci utečencom ústretovejší boli najmä respondenti s vyšším vzdelaním. Väčšina opýtaných (88 %) odmietla dlhodobý pobyt utečencov u nás aj po pominutí nebezpečenstva v ich vlastnej krajine a snažila sa presunúť otázku utečencov na iné vyspelé krajiny. Strach z kultúrneho konfliktu s utečencami sa javil ako druhoradý a väčšina opýtaných bola za úplné alebo aspoň čiastočné zachovanie kultúrnej identity a kultúrnych tradícií tých utečencov, ktorí sa na našom území už nachádzajú. Kultúru muslimských utečencov posudzovali respondenti ako odlišnú, cudziu, nepochopiteľnú a obávanú. Tieto názory je možné charakterizovať výrokmi respondentov: „Nič na úkor nás“. „Nepoznám to, som proti.“

Všeobecná nedôverčivosť a strach prijať cudzincov do svojho osobného priestoru je badateľná aj vo výskumoch,¹⁸ ktoré sme uskutočnili k téme manželských preferencií Slovákov v hornonitrianskom meste Prievidza. Podľa jeho zistení súvisí výber partnera so skupinovou spolupatričnosťou a identitou. Je odrazom priepustnosti hraníc skupiny a schopnosti komunikovať alebo uzatvárať sa voči iným skupinám. Respondenti uprednostnili najmä partnerov z rovnakých a podobných skupín. Pokiaľ hovoríme o cudzincoch, čiže osobách inej štátnej príslušnosti, vykazovali endogamné tendencie a preferovali prevažne partnerov z geograficky, jazykovo, nábožensky a kultúrne blízkych krajín (Česko, susedné krajiny, krajiny EÚ). Väčšiu otvorenosť a tendenciu prijať za partnera cudzinca sme zaznamenali u žien, ktoré sa v posledných niekoľkých rokoch sobášia s cudzincami približne štyrikrát častejšie ako muži. Ako skupina sa respondenti z tohto výskumu vo všeobecnosti identifikovali a vymedzovali najmä ako: Slováci, kresťania, osoby slovenskej národnosti, belosi, hovoriaci slovensky, Európania a Slovania. Voľbu partnera v rámci týchto skupín považovali za najvhodnejšiu a odporúčanú. Naopak, partneri – cudzinci z odlišných skupín boli považovaní za nevhodných. Odmietané a problematizované sa stali hlavne partnerstvá s muslimami, Rómami, Arabmi, černochoňmi alebo Afričanmi. Analýza odpovedí naznačila, že v hodnotení samých seba a „tých druhých“ ako aj odporúčaných a naopak, nevhodných manželských partnerov prevažuje myslenie v protikladoch (binárnych opozíciách), ktoré jasne poukazuje na nepriepustnosť hraníc vo vnímaní vzťahu „my“ a „tí druhí“.

„my“	„tí druhí“
Slováci/kresťania/Europa/bieli	muslimovia/Afrika/čierni/Rómovia

Politická diskusia a mediálne prezentácie ako faktory ovplyvňujúce verejnú mienku

Verejnú mienku k téme migrácií v posledných rokoch podstatne formujú a spoločnosť polarizujú predovšetkým dva prvky. Je nimi jednostranne orientovaná mediálna prezentácia témy migrácie a politické narácie. Ich vplyv na slovenskú verejnosť sa ukázal ako veľmi výrazný. Mnohí obyvatelia sa vo svojich názoroch opierajú alebo úplne kopírujú práve mediálne správy a vyjadrenia politikov.

Národná migračná politika na Slovensku¹⁹ je zameraná najmä na riadenú a ekonomickú migráciu, na migrantov s vysokým stupňom kvalifikácie a migrantov z geograficky a kultúrne blízkyh krajín. Mnohé ďalšie skupiny migrantov, ako napríklad študenti, nízko kvalifikovaní migranti, utečenci, migranti prichádzajúci za účelom zlúčenia rodiny, boli v politických diskusiách a praxi často opomínané alebo problematizované.²⁰

Po vypuknutí migračnej krízy v roku 2015 sa však situácia zmenila a migranti a utečenci v nich zaujali osobitné miesto. Téma migrácií rezonovala v politických debatách všetkých európskych štátov. Na Slovensku však o to výraznejšia, že v tomto období prebiehali parlamentné voľby (marec 2016). Migrácia sa stala na Slovensku volebnou témou číslo jedna.

Viacere vedúce politické strany deklarovali voči migrantom jasne nepriateľský postoj. Analýzu diskusie, ale i reálnych politických krokov prinášajú v tejto súvislosti viaceré štúdie.²¹ Vedúcu úlohu v diskusii, ale i reálnych politických krokoch zohrávala podľa nich strana Smer-SD, pre ktorú bol príznačný odpor voči umiestneniu utečencov na Slovensku na základe povinných kvót, spájanie utečencov s terorizmom a tvrdenie, že utečenci z Blízkeho východu a Afriky sa nedokážu v Európe integrovať vzhľadom na islámske náboženstvo. Už v roku 2004 označil minister vnútra stúpajúce číslo migrantov za veľký „problém“, ako aj za „bezpečnostné a kultúrne riziko“ pre našu krajinu.²² V polovici októbra 2015 zmenila strana dokonca aj svoje hlavné volebné heslo z „Robíme pre Slovensko“ na „Chránime Slovensko.“²³ Ohrozenie európskeho spôsobu života, zaistenia bezpečnosti a potencionálne riziká vzťahoval Smer najmä k muslimom ako takým, ale i muslimom a muslimskej komunite na Slovensku.²⁴ V prejavoch premiéra Roberta Fica je v tomto období prítomné množstvo emocionálnych a hyperbolických jazykových konštrukcií, ktoré evokujú „morálnu paniku“ z príchodu migrantov, tiež výroky o monitorovaní všetkých muslimov na Slovensku.²⁵ Vyhranený politický názor k téme zastávala Slovenská národná strana, ktorá prezentovala striktne anti-imigrantský postoj, založený na potrebe chrániť krajinu pred cudzími a najmä muslimskými vplyvmi a snahe zachovať jej pôvodný (kresťanský) charakter. Strana navr-

Billboard vo volebnej kampani strany Smer-SD. 2016. Zdroj: Odborník hodnotí..., 2016.

Vtípy o migrantoch na sociálnych sieťach. 2019.
Zdroj: Rehot.sk

hovala zmeniť nelegálny prechod vonkajších hraníc schengenského priestoru z priestupku na trestný čin, zvýšiť trestné sadzby voči prevádzkačom, sprísniť zákon pri registrovaní nových cirkví a náboženských spoločností a prijať zákon o zamedzení nosenia burky a výstavby mešít a minaretov. K podpore predvolebnej kampane využívali tému migrácií výrazne aj predstavitelia pravicovo-extremistickej strany Ľudová strana Naše Slovensko. Táto strana zastávala politiku tzv. nulového prisťahovalectva, migráciu spájala s kriminalitou, terorizmom, odmietala inte-

gráciu cudzincov a prezentovala myšlienky etnickej, rasovej a náboženskej xenofóbie.

Zásadnými politickými krokmi, ktoré následne poukázali na anti-imigračnú a anti-utečenecké smerovanie slovenskej politiky, bolo odmietnutie kvót pre utečencov v roku 2015, novelizácia zákona o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v roku 2017, ktorá výrazne sťažila registráciu nových cirkví a tiež odmietnutie účasti na medzinárodnej konferencii o migrácii v Marrákeši v roku 2018.

Druhým faktorom, ktorý verejnú mienku priamo podmieňuje a varuje, sú médiá. Mediálne zobrazovanie témy cudzincov, migrácií, ale najmä špecifických skupín – utečencov a muslimov – je na Slovensku poväčšine negatívne. Analýza slovenských médií dokazuje, že jednotlivé správy, týkajúce sa témy migrácií, majú v posledných rokoch stúpajúci charakter. Téma migrácií a migračnej krízy a utečencov patrila zo všetkých uhlov pohľadu medzi najmedializovanejšie. Väčšina hlavných médií reagovala len na rétoriku vyplývajúcu z politického diskurzu, informácie o migračných vlnách, bezpečnostných problémoch a islame boli často len reprodukované, len niekedy s ich kritickým zhodnotením.²⁶

Obraz utečencov v médiách skúmala Olga Chudžíková,²⁷ ktorá konštatuje, že väčšina skúmaných mediálnych textov používala v súvislosti s utečencami emocionálne jazykové prostriedky, ktoré ich príchod spájajú s metaforami evokujúcimi „paniku“, „šok“, „hrôzu“ alebo „hroznú tragédiu“. Utečenci sú v nich nazývaní „vlnou“, „prílevom“ alebo „masou“. Ďalšou z diskutovaných tém bola solidarita, ktorá však bola redukovaná predovšetkým na solidaritu s inými krajinami, postihnutými migráciou.

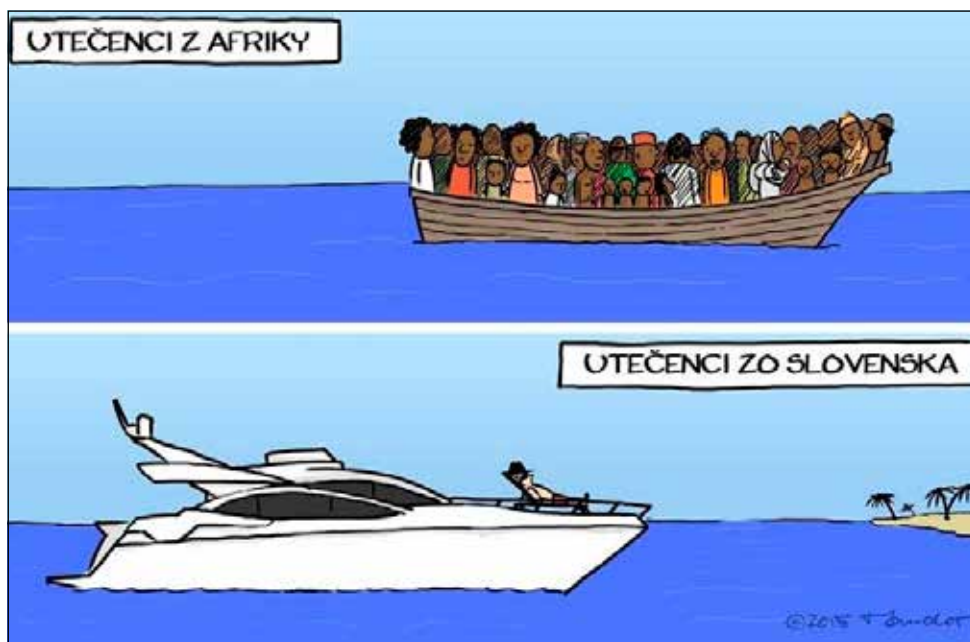
Mediami prezentovaný obraz muslimov boli predmetom záujmu aj našich výskumov,²⁸ usku- točnené metódou obsahovej analýzy textov. Z ich záverov vyplýva, že mediálny obraz islámu je takmer totožný s postojmi a vzťahom majoritného obyvateľstva k tejto kultúre a náboženstvu. Mediálne texty často podporujú tvorbu etnických a náboženských stereotypov medzi „domácimi“ a „cudzími“, dokonca neznašanlivosť. Dosahujú to priamo alebo nepriamo viacerými metódami: zvyrazňovaním, opakovaním, hyperbolizáciou, narážkami, konotáciami. Mediálne texty zdôrazňujú a podčiarkujú odlišnosti islámu, problematizujú ho a islamsky a západný, alebo európsky či kresťanský svet prezentujú ako nespojitelné záležitosti, či dokonca protiklady. Mediá majú možnosť názory publika ovplyvniť, zmeniť alebo zabrániť ich zmene. V tomto prípade je však zrejmé, že pasívneho alebo ľahko ovplyvniteľného čitateľa posúvajú smerom k prijímaniu určitých stereotypov a k negatívnym postojom k islámskej kultúre, náboženstvu a muslimom vo všeobecnosti. Z hľadiska obsahu sa v skúmaných textoch objavovali predovšetkým nasledovné témy: muslimovia ako teroristická hrozba, islám ako nebezpečenstvo, ako zaostalá a iracionálna kultúra, islám ako súčasť multikulturalizmu, zrážka civilizácií medzi islámom a Západom, islám ako hrozba domáceho spôsobu života.

S kľúčovými slovami „islám“ a „muslim“ sa v samotných textoch článkov viazali a v ich tesnej blízkosti sa nachádzali najčastejšie nasledovné atribúty: radikálny, militantný, britský, teroristický a fundamentalistický.

Zaujímavou témou, ktorá sa viaže predovšetkým s internetovým mediálnym prostredím a sociálnymi sieťami, je šírenie nepodložených informácií o migrantoch a migráciách, ktoré majú povahu konšpirácií, hoaxov, karikatúr, vtipov či fám. Fámou nazývame tvrdenie, ktoré nevychádza z overených informácií, odvoláva sa však na svedkov udalosti, konkrétne zdroje, ktorými sú neraz authority alebo osoby, ktoré poznáme. Dej fámy je obyčajne aktuálny, pravdepodobný, šokujúci a vyvoláva pocit, že nám zasahuje do života. Médiami sa v tejto súvislosti šírili napríklad informácie o desivých podmienkach v utečeneckých táboroch, o strastiplných pokusoch ilegálnych migrantov, o stratách na životoch a obetiach, o obrovskom počte utečencov v Európe a na Slovensku, invázii muslimov, o rabovaní, znásilňovaní, ničení kresťanských tradícií, svetovej vojne, fyzickom ohrození, sexuálnych útokoch, terorizme. Ústrednou témou sa stali muslimovia a muslimská kultúra, ktorá boli zobrazovaná ako nepriateľská. Podľa

Vtipy o migrantoch na sociálnych sieťach. 2019. Zdroj: Memehub.sk

Vtipy o migrantoch na sociálnych sieťach. 2019. Zdroj: m.Mojhumor.sk

Zuzany Panczovej tieto informácie vyvolávali na jednej strane súcit, na strane druhej strach z utečencov a hovorili o dvoch krízach, či morálnych dilemách: humanitárnej a bezpečnostnej.²⁹ Viaceré z mediálnych správ boli adaptované na slovenské prostredie, priamo spájané s konkrétnym dianím v tejto krajine (slovenská politická scéna, etnické spoločenstvá, sociálna situácia), čím sa stali bližšími, aktuálnejšími a pravdepodobnejšími.

Záver

Postoj Slovákov k cudzincom, migrantom a utečencom je poväčšine odmietavý. Z hľadiska historického vývoja bolo Slovensko postihnuté dlhodobou uzavretosťou pred migráciou a cudzincami, je preň charakteristický nízky počet cudzincov v krajine. Slováci tak boli odkázaní predovšetkým na sprostredkovanú neosobnú skúsenosť s migrantmi. Túto situáciu v posledných niekoľkých rokoch využívajú médiá a politická scéna. Napriek tomu, že počet migrantov na našom území je nízky a príchod migrantov v čase utečeneckej krízy sa Slovenska dotkol len minimálne, téma migrácií doslova zaplavila mediálne a politické a nebývalo rozvírila hladinu verejnej diskusie. Téma „inakosti“ a príslušnosti k „tým druhým“, najmä k osobitným skupinám, sa stala účelovo zneužívaná a problematizovaná. Hlavným prvkom, ktorý politické, mediálne a následne aj široké verejné prostredie definuje ako odlišnosť, sa stala najmä religiozita a etnicita. Takto odlišní cudzinci sa v ich vyjadreniach stali nepriateľmi, ohrozovateľmi vnútornej integrity domáceho obyvateľstva ako skupiny. Táto situácia, najmä politické postoje a vyhlásenia dovoľujú následne verejnosti tvrdiť, že nenávidieť iných je legitímne.³⁰ Výsledkom tlakov sa stala verejná diskusia postavená na sprostredkovaných informáciách, domnienkach, predsudkoch a prílišnom zjednodušovaní situácie.

Kapitola vychádza v rámci projektu VEGA 1/0139/19 Novodobé migrácie vo verejnej mienke, politickej diskusii a mediálnej praxi.

Poznámky:

- 1 Základné pojmy o migrácií. IOM. 2019.
- 2 Štatistický úrad SR. 2019, Migračný úrad MV SR. Štatistiky. 2019.
- 3 Migračný úrad MV SR. Štatistiky. c. d.
- 4 Tamtiež.
- 5 Asylum Trends 2014. UNHCR, 2015. F i l i p e c, Ondřej, M o š n e a g a, Valeriu a W a l t e r, Aaron T. *Europe and the migration crisis: The response of the EU member states*. 1st edition. Gdańsk: Stowarzyszenie Naukowe Instytut Badań nad polityką europejską. 2018, s. 97.
- 6 Eurostat. Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex Annual aggregated data (rounded).
- 7 Tamtiež.
- 8 Migrant crisis: Migration to Europe explained in Seven Charts. c. d.
- 9 V a š e č k a, Michal. *Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v Slovenskej republike*. Bratislava: IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu, 2009. 139 s. O r i e š k o v á, Lucia a M i l l a, Michal. *Aj my sme tu doma – inštruktážny materiál*. Bratislava: IOM, 2013. 46 s.
- 10 Prieskum: Najväčším problémom Slovenska je nezamestnanosť. *SME: Domov*. 29. 7. 2015.
- 11 Eurobarometer 85. Spring 2016. s. 51.
- 12 Special eurobarometer 469. Integration of immigrants in the european union, April 2018.
- 13 Tamtiež.
- 14 Eurobarometer 2017. *Standard Eurobarometer 87. Public opinion in the European Union. Annex*. Brusel: Európska komisia, 2017.

- 15 Gyárfášová, Olga. New “Others” in Public Perception in Slovakia. In: Divinský, Boris et al. *Globe in Motion: Patterns of International migration: Similarities and Differences*. Bratislava: Institute of Ethnology and Social Anthropology, Slovak Academy of Sciences, 2018, s. 132–147.
- 16 Viacktéma: Letavajová, Silvia a Divinský, Boris. *Common Home Publication: Migration and Development in Slovakia*. Bratislava: Caritas Slovakia, 2019. 64 s.
- 17 Viac o výskume a jeho zisteniach v štúdií: Letavajová, Silvia. Predstavy a skutočnosť o utečencoch na Slovensku. *Etnologické rozpravy* 8, 2001, č. 1, s. 40–61.
- 18 Výskum sme realizovali na vzorke 221 respondentov. Letavajová, Silvia. *Zmiešané manželstvá (manželstvá s cudzincami) ako sociokultúrny fenomén*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2018. 287 s.
- 19 Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020. Uznesenie vlády č. 574/2011.
- 20 Blažek, Matej, Andrášová, Soňa a Pauleňová, Nina. *Skúsenosti migrantov a migrantiek na Slovensku s násilím*. Bratislava: IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu, 2013. 151 s.
- 21 Váno, Boris a Jurčová, Danuša, et al. *Dynamic Historical Analysis of Longer Term Migratory, Labour Market and Human Capital Processes in Slovakia: SEEMIG Country report*. Bratislava: INFOSTAT. 2013. 64 s.
- 21 Mesežnikov, Grigorij. Problematika migrácie a utečencov na Slovensku v rokoch 2015–2016: spoločenská atmosféra, verejná mienka, politickí aktéri. In: Hlinčíková, Miroslava a Mesežnikov, Grigorij, eds. *Otvorená krajina alebo nedobytná pevnosť?: Slovensko, migranti a utečenci*. Praha: Bratislava: Heinrich-Boll-Stiftung/Inštitút pre verejné otázky, 2016, s. 120–139.
- 22 Androvičová, Jarmila. The Migration and Refugee Crisis in Political Discourse in Slovakia: Institutionalized Secularization and Moral Panic. *Acta Universitatis Carolinae. Studia Territorialia* 16, 2016, č. 2, s. 39–64.
- 23 Divinský, Boris, ZacharPodolská, Tatiana, eds. *Globe in Motion: Patterns of international migration: Similarities and Differences*. Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, 2018. 216 s.
- 22 Žuborová, Viera a Borásová, Ingrid. Migrácia v médiách: utečenci verus migranti: chápanie migrantov a utečencov v mediálnom priestore v kontexte pozitívnej a negatívnej mediatizácie. *Central European Journal of Politics* 2, 2016, č. 1, s. 6.
- 23 Lerner, Davide. Why Slovakia won't embrace migration. *Politico*, 16. 8. 2016.
- 24 Mesežnikov, Grigorij. c. d, s. 120–139.
- 25 Kern, Miro. Smer mení kampaň, ide chrániť Slovensko. *Denník N*. 18. 10. 2015.
- 26 Dubéci, Martin. *Slovakia: Migration Trends and Political Dynamics*. Visegrad Migration Series. Globsec Policy Institute May 2016. 8 s.
- 27 Chudíková, Olga. Obraz utečencov v médiách na Slovensku. In: Hlinčíková, Miroslava a Mesežnikov, Grigorij, eds. c. d., s. 99–100.
- 28 Letavajová, Silvia. Islám a islámska kultúra v slovenských médiách a spôsob ich prezentácie. In: Deák, Dušan et al. *Alternatíva, životný štýl, identita?: niekoľko pohľadov na súčasnú slovenskú spoločnosť*. Čadca: Magma, 2010, s. 114–145.
- 29 Rabaťinová, Katarína. *Rozprávania o „tých druhých“*. 27. 11. 2017. Multikulti. Paňcsová, Zuzana. *Konšpiračné teórie: témy, historické kontexty a argumentačné stratégie*. Bratislava: Veda, 2017, s. 90–91.
- 30 Trachtová, Zdeňka. Znásilňujú deti a zakazujú Vianoce. Internet zaplavujú fámy o utečencoch. *HN. Svet*. 22. 7. 2015.
- 30 Gyárfášová, Olga. c. d., s. 132–147.

Literatúra:

- Androvičová, Jarmila. The Migration and Refugee Crisis in Political Discourse in Slovakia: Institutionalized Secularization and Moral Panic. *Acta Universitatis Carolinae. Studia Territorialia* 16, 2016, č. 2, s. 39–64.
- Blažek, Matej, Andrášová, Soňa a Pauleňová, Nina. *Skúsenosti migrantov a migrantiek na Slovensku s násilím*. Bratislava: IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu, 2013. 151 s. ISBN 978-80-89506-33-0.

- D e á k, Dušan et al. *Alternatíva, životný štýl, identita?: niekoľko pohľadov na súčasnú slovenskú spoločnosť*. Čadca: Magma, 2010. 176 s. ISBN 978-80-89172-14-6.
- D i v i n s k ý, Boris, Z a c h a r P o d o l i n s k á, Tatiana, eds. *Globe in Motion: Patterns of international migration: Similarities and Differences*. Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, 2018. 216 s. Ethnological studies; 34. ISBN 978-80-970975-7-8.
- F i l i p e c, Ondřej, M o ť n e a g a, Valeriu a W a l t e r, Aaron T. *Europe and the migration crisis: The response of the EU member states*. 1st edition. Gdańsk: Stowarzyszenie Naukowe Instytut Badań nad polityką europejską. 2018. 268 s. ISBN 978-83-944614-7-8.
- H l i n č í k o v á, Miroslava a M e s e ť n i k o v, Grigorij, eds. *Otvorená krajina alebo nedobytná pevnosť? Slovensko, migranti a utečenci* Praha: Bratislava: Heinrich-Boll-Stiftung/Inštitút pre verejné otázky, 2016. 154 s. ISBN 978-80-906270-4-8.
- L e t a v a j o v á, Silvia. Predstavy a skutočnosť o utečencoch na Slovensku. *Etnologické rozpravy* 8, 2001, č. 1, s. 40–61.
- L e t a v a j o v á, Silvia. *Zmiešané manželstvá (manželstvá s cudzincami) ako sociokultúrny fenomén*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2018. 287 s. ISBN 978-80-558-1353-0.
- L e t a v a j o v á, Silvia a D i v i n s k ý, Boris. *Common Home Publication: Migration and Development in Slovakia*. Bratislava: Caritas Slovakia, 2019. 64 s. ISBN 978-80-967870-4-3.
- Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020. Uznesenie vlády č. 574/2011.
- O r i e š k o v á, Lucia a M i l l a, Michal. *Aj my sme tu doma – inštruktážny materiál*. Bratislava: IOM. 2013. 46 s.
- P a n c z o v á, Zuzana. *Konšpiračné teórie: témy, historické kontexty a argumentačné stratégie*. Bratislava: Veda, 2017. 155 s. Etnologické štúdie; 29. ISBN 978-80-224-1546-0.
- V a ň o, Boris a J u r č o v á, Danuša, et al. *Dynamic Historical Analysis of Longer Term Migratory, Labour Market and Human Capital Processes in Slovakia: SEEMIG Country report*. Bratislava: IN-FOSTAT. 2013. 64 s.
- V a š e č k a, Michal. *Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v Slovenskej republike*. Bratislava: IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu, 2009. 139 s. ISBN 978-80-970307-0-4.
- Ž ú b o r o v á, Viera a B o r á r o s o v á, Ingrid. Migrácia v médiách: utečenci verzus migranti: chápanie migrantov a utečencov v mediálnom priestore v kontexte pozitívnej a negatívnej mediatizácie. *Central European Journal of Politics* 2, 2016, č. 1, s. 1–15.

Elektronické zdroje:

- Asylum Trends 2014. UNHCR. 2015. [online]. [cit. 2019-06-05]. Dostupné z < <http://www.unhcr.org/551128679.html> >.
- D u b é c i, Martin. *Slovakia: Migration Trends and Political Dynamics*. Visegrad Migration Series. Globsec Policy Institute May 2016. 2016. [online]. [cit. 2018-01-04]. Dostupné z < https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2017/08/slovakia_background_paper_on_migration_may_2016_0.pdf >.
- Eurobarometer. 2017. Standard Eurobarometer 87. Public opinion in the European Union. Annex. Brusel: Európska komisia. [online]. [cit. 2019-05-03]. Dostupné z < <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/yearFrom/1974/yearTo/2017/surveyKy/2142> >.
- Eurobarometer 85. Spring 2016. s. 51. [online]. [cit. 2019-04-04]. Dostupné z < ile:///C:/Users/Silvia/Downloads/eb85_priorities_en.pdf >.
- Eurostat. Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex Annual aggregated data (rounded). [online]. [cit. 2019-18-03]. Dostupné z < https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyappctza&lang=en >.
- K e r n, Miro. Smer mení kampaň, ide chrániť Slovensko. 18. októbra 2015. *Denník N*. [online]. [cit. 2019-05-03]. Dostupné z < <https://dennikn.sk/271525/smer-meni-kampan-ide-chranit-slovensko/> >.
- L e r n e r, Davide. Why Slovakia won't embrace migration. *Politico*, 16. 8. 2016. [online]. [cit. 2018-17-08]. Dostupné z < <https://www.politico.eu/article/why-slovakia-wontembrace-migration-lubos-blaha-josef-rydlo> >.

- Memehub.sk. 2019. [online]. [cit. 2019-06-08]. Dostupné z <<http://memehub.sk/tag>>.
- Migračný úrad MV SR. Štatistiky. 2019. [online]. [cit. 2019-06-08]. Dostupné z <<https://www.minv.sk/?statistiky-20>>.
- Migrant crisis: Migration to Europe explained in seven charts. Marec 2016. [online]. [cit. 2019-05-07]. Dostupné z <file:///F:/Migrant%20crisis_%20Migration%20to%20Europe%20explained%20in%20seven%20charts%20-%20BBC%20News.html>.
- mMojhumor.sk. 2019. [online]. [cit. 2019-05-07]. Dostupné z <mMojhumor.sk>.
- Odborník hodnotí predvolebné billboardy: Čo nám chcú politici heslami povedať? *Nový čas*. 8. 2. 2016. [online]. [cit. 2019-05-05]. Dostupné z <<https://www.cas.sk/clanok/344152/odbornik-hodnoti-volebne-billboardy-co-nam-chcu-politici-heslami-povedat/>>.
- Prieskum: Najväčším problémom Slovenska je nezamestnanosť. *SME. Domov*. 29. 7. 2015. [online]. [cit. 2019-05-08]. Dostupné z <<https://domov.sme.sk/c/7936858/prieskum-najvacsim-problemom-slovenska-je-nezamestnanost.html>>.
- Rehot.sk*. 2019. [online]. [cit. 2019-05-08]. Dostupné z <<http://www.rehot.sk/vtip/18388>>.
- R a b a t i n o v á, Katarína. Rozprávania o „tých druhých“. 27. 11. 2017. Multikulti. [online]. [cit. 2019-01-06]. Dostupné z <<https://www.multikulti.sk/clanky/rozpravania-o-tych-druhych>>.
- Special Eurobarometer 469. Integration of immigrants in the european union, April 2018. European union, 187 s. ISBN 978-92-79-80396-3. [online]. [cit. 2019-03-08]. Dostupné z <http://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2169_88_2_469_ENG>.
- Štatistický úrad SR. 2019. [online]. [cit. 2018-12-08]. Dostupné z <<https://www.statistics.sk>>.
- T r a c h t o v á, Zdeňka, Znásilňujú deti a zakazujú Vianoce. Internet zaplavujú fámy o utečencoch. *HN. Svet*. 22. 7. 2015. [online]. [cit. 2019-01-06]. Dostupné z <<https://hnonline.sk/svet/546855-znasilnuju-deti-a-zakazuju-vianoce-internet-zaplavuju-famy-o-utecencoch>>.
- Základné pojmy o migrácii. IOM. 2019. [online]. [cit. 2019-07-05]. Dostupné z <<https://www.iom.sk/sk/pre-media/zakladne-pojmy-o-migracii.html>>.

Kľúčové slová: ovplyvňovanie postoja – cudzinci – médiá – migranti – migračná kríza – politická diskusia